

JUNAKINJA PUSTINJE

DONIJA AL NAHI

Prevela

Jelena G. Nikolić

Laguna

Naslov originala:

Donya Al-Nahi
HEROINE OF THE DESERT

Copyright © 2004 by Dony Al-Nahi and Andrew Crofts

Translation Copyright © za srpsko izdanje, Laguna

*Ova knjiga je posvećena svoj deci
koja su još uvek tamo negde,
i žele da se vrate svojim majkama.*

PREDGOVOR

Ljudi su me nazivali sveticom modernog doba, ali kada budete pročitali ovu knjigu videćete da sam daleko od toga. Nisam ponosna na sve što sam činila u životu, i pravila sam ogromne greške, što rado i priznajem. Svi greše, i to nije sramota, pogotovo kad ste mladi. Ali kad jednom dobijete decu, morate odrasti, jer od tog trenutka morate njih staviti na prvo mesto, šta god da se desi. Isuviše često to zaboravljamo. Nastavljamo s našim sebičnim, nepromišljenim i bezbrižnim navikama iz mladosti, a deca su ta koja snose posledice.

Živim u svetu izmešanih kultura, što moguće opasnosti za decu čini većim, i verujem da ljudi poput mene imaju posebnu odgovornost da se brinu o onima koje su stvorili i postaraju se da oni ne snose posledice sukoba različitih kultura ili nestabilnosti porodičnih veza.

Na kraju krajeva, deca su ono najvažnije i verujem da je najpotrebnije ne osporavati im pravo da budu sa svojim majkama dok su mala i u godinama razvoja. Ovo je priča o deci koja su bila otrgnuta od svojih majki, često na najokrutniji mogući način. Njihovi životi ometeni su u godinama kad im je potrebno najviše stabilnosti i sigurnosti, a njihova vera u roditelje potkopana je time što su postali pioniri u bitkama odraslih. Pomoći da se neka od njih ponovo spoje sa svojim majkama dok su još deca bilo je za mene velika čast. Ali i napeta avantura koja je često podrazumevala kršenje međunarodnih zakona i sukob s očevima spremnim da se bore na krv i nož da bi majke zadržali što dalje od njihove dece, kako se ispostavilo.

Nadam se da ćete na kraju ove priče poverovati, kao što verujem ja, da svako od nas može učiniti nešto plemenito za nečije srećnije i bezbednije detinjstvo.

Donija al Nahi

PRVO POGLAVLJE

MOLBA JEDNE MAJKE

Avantura je počela ljubaznim razgovorom s nekom neznan-
kom na autobuskoj stanici u Kvinsveju jednog toplog,
vlažnog dana 1998. godine. Ta stanica se nalazi pored tržnog
centra *Vitli*, mesta na kome ću provesti mnoge sate i čuti
mnoštvo šokantnih i potresnih priča u narednim godinama.

Kvinsvej je jedan od delova Londona u kojima se prekla-
paju različite kulture, duga ulica čiji jedan kraj dotiče severnu
granicu Hajd-parka, nedaleko od palate Kensington i najvećih
i najskupljih londonskih vila. Na drugom kraju leži Vestburn
grouv, a posvuda okolo žive ljudi svih rasa koje su ikada u Lon-
donu svile dom, sve do područja oko Ledbrouk grouva, koje
većinom naseljavaju Zapadni Indijci, pa do Mejda vejla i Kil-
burna. Desetine hiljada porodica, različitih prihoda i načina
života, naseljava tu zbrku stanova i kuća, od kojih su neke
velelepne, a neke zbijene i jeftino ispregrađivane da bi se u
njih smestilo mnogo više ljudi nego što su prvobitni arhitekti
mogli i da zamisle.

Na jednoj strani ove oblasti leži Vest end, sa svim svojim
turiističkim i zabavljачkim čarima, a na drugoj Noting hil, koji
iz boemske i etničke četvrti brzo izrasta u kraj prestižan za sta-
novanje, bogat i pomodan poput Vest enda. Južno odatle pro-
stiru se široka zelena polja Hajd-parka, a severno beskrajna
bezimena predgrađa na rubu Londona.

Sam Kvinsvej je ljupko otrcan i u njemu dominiraju pro-
davnice i restorani s arapskim motivima i atmosferom. Male
piljarnice su otvorene prema ulici, s voćem i povrćem na viso-
kim gomilama, a njihova unutrašnjost od poda do tavanice
pretrpana je neočekivanim izborom proizvoda. Čini se da tu
svi članovi porodice poslužuju mušterije ili živo razgovaraju
jedni s drugima kad u radnji nema kupaca. Takva mesta i te

radnje odaju utisak privremenosti, kao da su mnogi od tih stanovnika samo u prolazu, sastavljaju kraj s krajem dok su tu, planirajući da se vrate u svoju domovinu ili pređu na nešto bolje. Ti ljudi možda dolaze iz mnoštva različitih zemalja, ali mesto odiše Bliskim istokom, od zvukova do mirisa kuhinje, od arapskih prodavnica do ženskih frizura i muzike koja u toplim danima dopire iz radnji i restorana. To je kraj koji dobro poznajem i gde mi je prijatno. To je mesto koje mi je postalo dom.

Vitli, jedna od prvih i nekada najcenjenijih robnih kuća u gradu, sada je bezimena tržni centar poput hiljada drugih, prepun poznatih imena velikih ulica, pokrivenih pločnika, liftova, palmi u saksijama, vodoskoka i mapa po podovima za zbunjene kupce. Sada tu kupuje lokalno stanovništvo, nije to više neka vrsta institucije koja je privlačila i kupce iz drugih, pomodnijih delova Londona.

Uz mene je tog dana bilo sve četvoro moje dece, uključujući i malog Alu, mog novorođenog sina. Amira i Kalid još nisu bili ni prohodali, a Marlon je bio mnogo stariji – već sedmogodišnjak. Svaka žena koja je išla u kupovinu sa četvoro male dece zna da ostaje malo vremena da primetite šta se dešava oko vas, sva pažnja vam je zaokupljena pronalaženjem vrata i puteva na kojima se niko neće izgubiti i pokušajima da pogodite sve dečje potrebe pre nego što se one razviju u krize i scene, odgovaranjem na njihova pitanja i presuđivanjem u njihovim raspravama. Ali na autobuskoj stanici sve je bilo mirno. Ponašali su se kao uzorna porodica i imala sam nekoliko minuta da zastanem i osvrnem se oko sebe. Primetila sam neku ženu iz reda kako gleda u decu s tužnim osmehom na licu, čežnjivim, odsutnim pogledom. Osetila sam žar majčinskog ponosa. Nasmejala sam joj se i rekla „zdravo“. Stidljivo mi je uzvratila osmeh, i počele smo da razgovaramo dok smo čekale.

Poput mene, i poput mnogih drugih žena u tom delu Londona, bila je preobraćenica na islam. U njenom izgledu bilo je neke potlačenosti koja mi je delovala poznato. Odeća

joj je bila sumorna, a lice bez šminke. Činilo se kao da je nije briga kako izgleda, kao da se ne diči svojim izgledom, i da je ne zanima kako je drugi vide. Odavala je utisak žene mnogo starije nego što je stvarno bila, nekoga poraženog životnim teškoćama ali ko se još uvek bori jer nema druge. Pohvalila je moj izgled i ponašanje moje dece.

„Hvala“, odgovorila sam. „Imate li vi dece?“

„Da“, rekla je, i spustila pogled ka zemlji, kao da želi da izbegne moj. „Imam ćerku.“

„Baš lepo“, rekoah ja. „Koliko ima godina?“

„Uskoro će napuniti šest.“

„A gde je ona?“, upitah. Nije izgledala kao žena koja ima dovoljno novca da plati dadilju, pa mi se učinilo čudno što je napolju bez svog deteta za vreme raspusta.

„Ona je u Libiji“, promucala je, toliko tiho da mi je bio potreban trenutak da razaberem šta je rekla.

„Da li je otišla tamo na raspust?“, naivno sam upitala, ne obrativši dovoljno pažnje na signale koje je davala, jer sam pazila da mi neko dete ne odluta pre nego što stigne autobus.

„Ne“, odgovorila je, i s užasom sam shvatila da su joj oči zasuzile. „Njen otac ju je odveo od mene pre šest meseci.“

„To je užasno!“, bila sam šokirana, iako sam i ranije čula da se takve stvari dešavaju. „Da li razgovarate s njom?“

„Samo jednom smo se čule telefonom za sve to vreme.“

Osetila sam užasno sažaljenje prema njoj i po licu sam joj mogla videti koliko pati, ali u tom trenutku mi je naišao autobus i pažnju su mi odvukla deca jer sam morala da tražim novac i karte, borim se da unesem kolica u autobus i pronadnem slobodna sedišta dok su se ljudi u redu iza nas gurali, a iznervirani vozač ih opominjao da požure da bi se ponovo uključio u saobraćaj.

Te noći, kod kuće u Mejda vejlu, na putu ka svojoj postelji, ušla sam u dečju sobu i pogledala svoju usnulu kćer Amiru. Izgledala je tako nevino i anđeoski, sa svojim gustim kovrdžama rasutim po jastuku i disanjem toliko tihim da se jedva čulo. U grudima sam osetila fizičku bol od ljubavi prema

njoj. Trgnula sam se na pomisao o ženi s autobuske stanice, i palo mi je na pamet kako bi bilo užasno kada bi mi oduzeli bilo koje od moje dece. Kako bi nepodnošljivo bilo noću gledati njihove prazne krevete, buditi se ujutru i sedeti za doručkom bez njihove galame i čavrljanja. Suočavati se sa svakim dugim danom u samoći, bez ikakvog drugog cilja osim preživljavanja u nadi da ćete ih jednog dana ponovo videti. Kleknula sam pored njenog kreveta na nekoliko trenutaka i milovala joj kosu na mesečini, a onda je lagano poljubila u vrh glave, pazeći da je ne probudim, pogledala ostalu decu i iskrala se iz sobe.

Te misli me nisu napuštale ni dok sam se spremala za spavanje. Nisam mogla da zamislim kako majka koja izgubi dete na takav način može podneti da jednostavno sedi kod kuće i ništa ne čini povodom toga. Da se tako nešto dogodi meni, mislila sam, bila bih u prvom avionu za gde god da mi se deca nalaze, tragala bih i lupala na sva vrata, insistirala da ih vidim, digla bih toliku galamu i frku da niko ne bi mogao da me drži po strani. Ili bih na vatru odgovorila vatrom i ukrala ih na isti način na koji ih je ukrao njihov otac, dovela ih u Englesku i skrivala se koliko god bi bilo neophodno. Nema šanse da bih podnosila bol života bez njih skrštenih ruku, pokušavajući svakog dana da zamislim kako su se možda promenili, šta su možda naučili, o čemu su razmišljali, o čemu brinuli, a da ne budem u stanju išta da uradim povodom toga. Kako bih podnela da ne znam čak ni obične detalje iz njihove svakodnevice: šta su jeli za doručak, koje plišane igračke su poneli u krevet za utehu, ko su im školski drugari? Kakva bi to nepodnošljiva agonija bila da sedim sama na njihove rođendane i druge praznike i zurim u stare fotografije na kojima se vidi kako su izgledali pre odlaska, bez ikakve predstave o tome šta se dešava hiljadama kilometara odavde, u njihovim novim životima?

Upoznala sam mnogo žena poput te na autobuskoj stanici tokom godina otkad sam postala muslimanka i počela da živim među muslimanima. Znala sam da mnoge od njih ne bi ni znale kako da se bore u takvoj situaciji, ni bilo kojoj

drugoj. Ako od početka nisu tihe i pokorne, njihovi muževi se pobrinu da takve postanu nakon udaje. U prošlosti je nekoćicina muškaraca pokušala da slomi moj duh, i nije im uspelo, ali znala sam da me to izdvaja kao nekakvo čudo među muslimankama iz drugih kultura. Osetila sam strašan talas sažaljenja prema ženi s autobuske stanice, i bilo mi je teško da zaspim te noći dok sam razmišljala kako bi moj sopstveni muž, Mahmud, mogao da ukrade moju decu, i smišljala na stotine raznih mera predostrožnosti koje bi trebalo da preduzmem da se to ne bi desilo. On je mirno spavao pored mene, nesvestan komplikovanih scenarija koje sam ispredala oko njega. Bio je dobar čovek i znala sam da mogu da mu verujem, ali zar to nije ono što bi sve te žene tvrdile za svoje muškarce neposredno pre nego što bi otkrile, ali prekasno, da nije tako? Ne вреди misliti o tim stvarima usred noći. Ne, ako želite dobro da se naspavate.

Često bih zatekla sebe kako razmišljam o toj ženi tokom narednih nedelja, ponekad u najčudnijim trenucima. Dešavalo se da menjam dečju posteljinu, ili pospremam nered koji su deca ostavila za sobom, ili ih samo gledam dok sede ispred televizora ili za stolom piju čaj, i preplavila bi me ljubav prema svima njima. Susret s njom učinio je da postanem veoma svesna koliko imam sreće što su moja deca sa mnom, i koliko moram da budem oprezna da ih ne izgubim. Nisam imala nikakvog razloga da verujem kako Mahmud namerava da ih otme, i temeljito sam se pobrinula da shvati da bih mu bila za petama kao anđeo osvete ukoliko bi ih ikada i ugrabio, ali to mi se i dalje motalo po glavi. Kada sam s njim razgovarala o tome, saslušao bi me tiho i s ozbiljnošću u svojim tamnim očima. Kada bih završila, slegnuo bi ramenima i nasmešio se blago, kako ume, kao da mi kaže da pričam gluposti i da bi trebalo da sam pametnija, a ja bih još jednom osetila olakšanje.

Oko pet meseci nakon našeg susreta na autobuskoj stanici naletela sam ponovo na istu ženu u Hajd-parku. Bio je prijatan dan i šetala sam sa decom kroz Kensington gardens, uživajući u suncu i dečjem društvu. Smesta sam je prepoznala,

iako je bila odevena poput toliko drugih muslimanki, u dugu, bezobličnu smeđu haljinu i ravne cipele, bez šminke, sa belom maramom omotanom oko glave. I dalje je odavala utisak osobe koja je potpuno odustala od bavljenja samom sobom, kao da ju je život naterao na pokornost. Izgledalo je da samo želi da bude nevidljiva dok šeta sama među svim tim srećnim porodicama, u mislima milion kilometara daleko odatle.

„Zdravo“, doviknula sam dok je prolazila. „Sećate li se nas?“

Prenula se, kao da sam je probudila iz sna, a onda se stidljivo nasmešila kad nas je prepoznala.

„Jeste li se čuli sa svojom ćerkom?“, upitala sam, sluteći po njenom izrazu lica da se ništa nije promenilo od našeg poslednjeg susreta.

„Ne“, odmahнула je glavom, dok su joj se oči vlažile. „Nisam čula ni reč od nje. Kad god pokušam da nazovem, oni mi spuste slušalicu.“

„To je užasno“, rekla sam, jednim okom pazeći na decu koja su se raštrkala u raznim pravcima. „Ne bi trebalo da mu dozvolite da se izvuče s tim tek tako. Dete bi trebalo da bude sa svojom majkom. Zaista verujem u to. Trebalo bi da odete u Libiju i da je vratite.“

Po beznadežnom pogledu u njenim očima videlo se da nije imala pojma kako bi uopšte započela pripreme za jedno takvo putovanje.

„Slušajte“, rekla sam hvatajući Kalida za okovratnik dok je srljao pravo pred nekog biciklistu, „sada je teško razgovarati dok su deca tu. Zašto ne bismo sutra izašle na kafu?“

„Važi“, klimnula je oduševljeno. „To bih veoma volela.“

„Onda možemo lepo da pričamo o svemu tome.“

Po spremnosti u njenom odgovoru stekla sam utisak da nije imala nikog drugog s kim bi mogla da porazgovara o tome. Koliko mora da je teško patiti slomljenog srca u tišini i samoći! Pomislila sam na sve što sam radila sa decom tokom ovih meseci otkako sam naletela na nju, na izlete i porodična okupljanja, odlaske kod lekara i zubara, dečje zabave i školske

predstave. Pomislila sam na sve zabavne male stvari koje su izgovarali i činili, i sva dostignuća koja smo delili s njima dok su sticali nove veštine. Za sve to vreme ona je samo čekala u vakuumu, zureći u slike svoje kćeri, i gledala tuđu decu u parku pokušavajući da zamisli šta njeno rođeno dete radi u tom trenutku.

„Hoćemo li da se nađemo u kafeu Ruž, u Vitliju, sutra u jedanaest?“, predložila sam, a ona je klimnula u znak odobranja.

Sledećeg jutra ostavila sam decu s Mahmudom, pošto on nije morao na posao do popodneva, i uhvatila autobus do *Vitlija*. Kad sam stigla, već me je čekala. To je bio prvi u nizu takvih sastanaka tokom nastupajućih sedmica.

Dok smo sedele među svim tim kupcima i pile kafu, rekla mi je da se zove Meri i da joj se ćerka zove Lejla. Prepričala mi je svoj poslednji susret sa detetom detaljno kao da se desio juče. Činilo se da joj svaka reč nanosi bol i često je morala da zastane kako bi dovoljno povratila glas da nastavi s pričom.

„Tog jutra sam odvezla Lejlu u školu. Bilo je isto kao i svakog drugog dana. Otišla sam kući da malo pospremim i pripremim ručak. Mislim da sam otišla i u kupovinu na povratku kući. Ona je imala nastavu samo ujutru, pa sam se vratila da je pokupim u vreme ručka, baš kao i uvek, spremajući se da provedem to popodne s njom. Obično smo išle u park kad god je bilo lepo vreme. Volela je da gleda kako se ljudi igraju malim brodićima na vodi. Ako je padala kiša, ostajale bismo kod kuće i zajedno gledale njene omiljene programe na televiziji ili se igrale. Moj muž je uvek popodne provodio sa svojim prijateljima, tako da bismo bile same, nas dve.“

Meri je prestala da govori i popila gutljaj kafe da bi kupila malo vremena i sabrala se. Stisnula sam joj ruku i nisam ništa rekla, čekajući da skupi snagu. Obrisala je oči, istresla nos i nastavila.

„Kad sam stigla do škole čekala sam, kao i uvek, s ostalim majkama. Deca su izlazila pored nastavnika i svako je trčalo da pozdravi svoju. Znae kakvi su kad su uzbuđeni i žele da

ispričaju sve što su radili tog jutra. Lejla je obično bila među prvima koji izađu, ali nisam se odmah zabrinula jer sam pomislila da se možda zadržala u toaletu, ili u razgovoru s nekim od nastavnika, ili u potrazi za nečim što je zaturila. Ali onda su ostale majke počele da odlaze sa svojom decom, a pred kapijom sam ostala samo ja.

Primitila sam da me nastavnica čudno gleda, a onda mi je prišla. 'Gde je Lejla?', upitala sam je. 'Vaš muž ju je odveo', odgovorila je. Nisam mogla da shvatim šta mi je rekla. Moj muž nije nikada ranije uradio ništa slično. Smatrao je da je to ženski posao. Izgledalo je kao da ne obraća mnogo pažnje na Lejlu. 'Moj muž?', rekla sam, i mora da sam zvučala glupo. 'Da', rekla je ona, 'došao je ubrzo nakon što je počela nastava da odvede Lejlu kod zubara. Zar ste zaboravili?'

Pretvarala sam se da sam zaista zaboravila, i na trenutak sam pomislila da možda i jesam. Ali znala sam da Lejla nije imala zakazano kod zubara, a i da jeste, vodila bih je ja, a ne on. On čak ne bi znao ni kod kog zubara da je odvede. Otrčala sam sa te kapije što sam brže mogla jer sam se osećala glupo, a nisam želela da me nastavnica još nešto upita. Očajnički sam pokušavala da smislim neko objašnjenje za to što se dogodilo. Možda je moj muž hteo da izvede Lejlu negde, a nije želeo da prizna nastavnici da je to razlog što je izvlači iz škole. Smislila sam mnogo mogućih objašnjenja i prisilila sebe da ostanem mirna.

Otišla sam kući, pripremila joj ručak i čekala. Govorila sam sebi da će biti gladna kad se vrati, ako su otišli na izlet. Svaka minuta je izgledala kao sat, ali oni se nisu vraćali. Konačno se i smrklo, a ja sam još sedela i čekala.

Već su bili u avionu za Libiju u trenutku kad sam ja stigla pred školsku kapiju da je sačekam. Zvala sam neke prijatelje svog muža, pomislivši da im se nešto dogodilo. Mora da sam postajala histerična jer mi je jedan od njih rekao da ne brinem, da je moj muž samo otišao u Libiju da poseti svoju porodicu.

Pokušala sam da nazovem porodicu svog muža tamo i tražila da razgovaram sa Lejlom, ali nisu mi dali. Rekli su mi da je otišla u krevet jer je umorna od puta. Sutradan sam ponovo pokušala, i rekli su mi da je izašla s ocem. Nastavila sam da zovem i zovem, i na kraju su mi jednostavno rekli da zaboravim na nju, da će od sada oni brinuti o njoj. Posle toga više nisu hteli ni da razgovaraju sa mnom, samo bi spustili slušalicu kad god nazovem. To je bilo pre skoro godinu dana, i za sve to vreme nisam imala kontakta s njom. Nastavila sam da zovem prilično često u nadi da će jednog dana Lejla podići slušalicu i da ću uspeti da porazgovaram s njom nekoliko minuta, pre nego što nas otkriju. Samo sam htela da joj čujem glas i pokažem joj da je nisam zaboravila. Onda su se oni preselili u drugu porodičnu kuću, i više nisam imala ni broj telefona. Tako da se sada ne nadam nikakvom kontaktu osim ako oni ne budu odlučili da zovu mene.“

Morala je da prekine priču jer je isuviše plakala. Prebacila sam ruku preko njenih drhtavih ramena i snažno je zagrlila, pokušavajući da smislim šta bih joj rekla da je utešim i ulijem joj neku nadu. Ništa mi nije padalo na pamet.

Njena priča se uklapala u model koji sam vremenom naučila da prepoznajem. Uvek su tu postojali izdajnički znakovi koje je žena mogla da primeti, samo da je znala na šta da obrati pažnju. Otmice su se skoro uvek dešavale u školi, pod izgovorom odlaska kod lekara ili zubara, i često je bivao uključen još neki muškarac: brat, rođak ili prijatelj. Obično je pre toga bilo i drugih znakova, koje žena ne bi prepoznala. Kada bi očevi, koji najverovatnije nisu pokazivali mnogo zanimanja za dete dok je bilo beba, počeli da se raspituju gde je detetov pasoš i neobično se interesuju za njegovu dobrobit, obično je to značilo da nešto planiraju.

Ponekad očevima nije išlo u Engleskoj, možda nisu mogli da nađu posao ili ih je hvatala nostalgija. Često bi pali u depresiju pa počeli da kritikuju Englesku i Engleze i nostalgично govore o domovini i dobrim, tradicionalnim vrednostima svojih porodica. Kada bi jednom počeli tako da govore o svojoj

otadžbini, začeo bi se i san o tome da svoju decu vrate tamo, daleko od iskušenja Zapada, jednostavnijoj i čistijoj kulturi.

Ponekad, dok bi razrađivali svoje planove, postajali bi neobično brižni i ljubazni prema svojim ženama, kuvali im čaj, mada pre toga nisu hteli ni prstom da mrdnu po kući. Došla sam do zaključka da su sve to znaci koji bi trebalo da pokrenu alarm u glavama njihovih supruga. Ali uvek je lako uvideti takve stvari izvana i posle svega, ali ne i kada s nekim živite svakog dana.

U drugim slučajevima, kad muškarac jednom počne da razmišlja o povratku kući, krene da kritikuje sve u vezi sa svojom ženom i načinom na koji se vaspitava dete. „Zašto nosiš tu kratku suknju? Zašto si tako jako našminkala usne?“ Sve što im se kod njihovih žena dopadalo kad su ih tek upoznali sada kritikuju i preziru, praveći nezahvalna poređenja sa ponašanjem njihovih majki i sestara iz domovine, iz doba njihove mladosti.

Malom detetu obično je potrebno da ima nekoliko ličnih stvarčica uza se tokom putovanja, i majke ponekad primete da su te stvarčice nestale iz kuće, ali ne stignu da saberu dva i dva na vreme i spreče otmicu. Jedan od razloga što želim da ispričam svoju priču u ovoj knjizi jeste da pomognem ženama u ovakvoj situaciji da uoče znake opasnosti na vreme, da bi se sprečila propast.

Na svakom našem sastanku Meri je sve vreme pričala o svojoj izgubljenoj kćeri i jasno sam videla da joj je srce slomljeno. Videlo se da je dobra žena, da je činila sve što se od nje i očekivalo u tom položaju, da ničim nije zaslužila da izgubi svoje jedino dete. Nekada bi se Engleskinje koje su se udale za muslimane vraćale svojim starim navikama, možda bi previše pile ili čak uzimale drogu, nosile odeću koju bi njihovi muževi smatrali neskromnom, ili izlazile s drugim muškarcima. Bila sam sigurna da Meri nije radila ništa od toga. Pokušala je da bude dobra muslimanska supruga, a opet je kažnjena na najsuroviji mogući način.

Ispričala mi je kojim se sve ljudima i predstavnicima vlasti obraćala za pomoć, ali izgleda da niko nije obraćao pažnju na nju, niti joj je iko ponudio ikakvu slamku spasa. To mi je delovalo nepravedno. Zbog te nepravde proključala mi je krv u žilama. Zašto je toliko teško jednostavno vratiti jedno dete? Lejlinom ocu bilo je sasvim lako da je ugrabi usred Engleske; zašto i Meri ne bi mogla da učini isto to u Libiji? Ali znala sam da sama to nikada ne bi uspela.

„Ja ću da pođem i da ti je vratim“, začula sam svoje sopstvene reči istog trenutka kad i ona. Nisam uopšte razmislila o tome, samo mi se učinilo da je to jedino što može da se učini u tim okolnostima. Da je neko oteo jedno od moje dece, ne bih sedela i čekala da vlasti nešto preduzmu u vezi s tim, bila bih u avionu već sutradan. Ali videla sam da je ona isuviše ubijena u pojam da bi išta sama učinila, i suviše uplašena da smisli šta bi, ako ikada i stigne u Libiju. Tom jednom jedinom rečenicom, obavezala sam se na jedan potpuno nov način života.

Kad sam izgovorila te reči, one su postale obećanje koje nikako nisam mogla da prekršim. Nisam mogla da je izneverim, kao što su je izneverili svi drugi. Kakav god bio ishod, morala sam da dam sve od sebe da Lejlu dovedem nazad u Englesku. Osetila sam mali drhtaj uzbuđenja duboko u sebi, kao u davnim danima moje mladosti, prepune putovanja i avantura. Prethodnih nekoliko godina potpuno me je obuzela uloga majke, i sad su još jednom počeli da me svrbe tabani. Ovo mi je bila prilika za malo uzbuđenja, a znala sam da je Mahmud više nego sposoban da se brine o deci ako ja otputujem na nekoliko dana. Odjednom sam jedva čekala da krenem.

Akcija je morala dobro da se isplanira. Koliko god da sam jedva čekala da krenem, nisam smela da rizikujem i sve upropastim zbog toga što nisam sve razmotrila. Verovatno ćemo dobiti samo jednu priliku jer, kad budu primetili opasnost, otac i njegova porodica skloniće Lejlu na neku tajnu adresu na selu, ili će je tako strogo čuvati da nikada nećemo imati drugu priliku da dopremo do nje. Uvek je bilo članova

porodice koji žive u dalekim selima ili osamljenim kućama, spremnih da udome dete na koliko god je neophodno, ili se nađu na usluzi kao čuvari. Svaka porodica je mogla udesiti da dete prosto nestane na onoliko dugo koliko požele, samo ako posumnjaju na opasnost. Mi smo imale jednu veliku prednost na svojoj strani, a to je što porodica očigledno nije videla nikakvu pretnju u Meri, nisu se čak trudili ni da razgovaraju s njom kad nazove. Pretpostavljali su da će ostati na bezbednoj udaljenosti, u Engleskoj, napuštena i sama. Nikada ne bi ni pomislili da je u stanju da im se zaista pojavi na pragu. Dok god su oni tako razmišljali, bile smo u prednosti. Kad bi saznali da je Meri stekla prijateljicu koja je podstiče na borbu, stvari bi postale mnogo teže.

Vreme nije bilo na našoj strani, zato što su nam nedostajala sredstva i nismo mogle da boravimo u Libiji duže nego što je neophodno. Meri je imala tek dovoljno novca da nas dve odletimo u Libiju i ostanemo u hotelu nekoliko dana, ali ne više od toga. Ako sam htela da uspem u nameri da dovedem Lejlu nazad, morala sam da delujem brzo i odlučno tokom prvih nekoliko dana po dolasku.

Još jedan razlog što se Meri nećkala da ide u Libiju bio je jezik, za koji je njen muž nikada nije ohrabrivao da ga nauči. Iako je natucala nekoliko reči, to ni izdaleka ne bi bilo dovoljno da se izvede jedna ovakva akcija. Ja sam, opet, tečno govorila arapski jer sam osamnaest meseci živela u Jordanu dok sam bila tinejdžerka, a od tada sam se seljakala i po drugim zemljama u toj oblasti. I ona je bila s mužem u Libiji u prvim danima njihovog braka, kada je on porodici ponosno predstavljao svoju novu ženu, Engleskinju, pa je znala ponešto o svetu u koji smo se zaputile i mogla je da opiše kuću u kojoj su, po njenom uverenju, držali Lejlu.

Moj muž Mahmud mislio je da sam luda što sam se prihvatila takve avanture. Samo je odmahnuo glavom u neverici kad sam mu to prvi put rekla i smejavao se. Mislim da mi ni na trenutak nije poverovao da sam ozbiljna. Kada je shvatio da

se ne šalim, tačno mi je objasnio kako sve to može da pođe pogrešnim tokom.

„Neko od njih verovatno je sve vreme uz devojčicu“, umovao je. „Kako ćeš ti da je odvedeš?“

„Moraćemo da čekamo dok se ne ukaže prilika“, odgovorila sam. „Ne mogu da budem uz nju baš svakog trenutka u toku dana. Čekaćemo da ode u toalet ako treba i odvešćemo je odande.“

„Ali čim primete da je nema, zvaće policiju pa će vas tražiti po aerodromima“, nastavljao je on.

„Onda ćemo morati da smislimo neki drugi način da izađemo iz zemlje.“

„Oni će držati pod prismotrom sve izlaze.“

„Onda ćemo morati da budemo veoma brze.“

„Donija“, rekao je menjajući svoj pristup. „Da li si svesna šta će biti ako te uhvate?“

„Neće me uhvatiti“, živahno sam odgovorila, u nadi da zvucim mnogo samouverenije nego što sam se osećala.

„Ako te uhvate“, nastavio je on kao da nisam ništa ni rekla, „zatvoriće te i baciti ključ.“

„Onda bolje da gledam da me ne uhvate“, uzvratila sam.

„A šta je s našom decom? Šta će biti s njima ako ti zaglaviš u zatvoru na deset godina?“

„Ne mogu da izneverim Meri“, rekla sam u želji da ga učutkam, ne želeći ni da pomišljam na tu mogućnost. „Rekla sam da ću to uraditi, i moram dati sve od sebe.“

Znala sam da je sve što je rekao potpuno razumno, ali dala sam reč Meri. Nisam mogla da je razočaram sad kada sam joj probudila nadu. A i osećala sam da činim pravu stvar. Ne treba dozvoliti da ovakva situacija potraje samo zato što je teško ili opasno razrešiti je. Nije prošlo mnogo a Mahmud je shvatio da neće moći da izmeni moju odluku i, uz svoje uobičajeno odmahivanje glavom u očajanju, obećao mi da će me podržati u svakom pogledu. Znala sam da je i dalje zabrinut zbog opasnosti kojoj sam se izlagala, ali više nije pokušavao da me odvрати.

Kad smo sve isplanirale, Meri i ja smo odletele u Tripoli, drevnu prestonicu Libije na severnoafričkoj obali. Dok smo ulazile u avion, osetila sam da pravimo prvi korak u nepoznato. Nisam imala pojma da li ćemo se za nekoliko dana vratiti sa detetom, ili čamiti u nekom zatvoru negde u pustinji. Opasnost je bila još i veća zbog činjenice da je Meri putovala s pasošem svoje sestre, jer je njena sestra koristila taj dokument za sebe i za svoju ćerku, što bi nam omogućilo da ga upotrebimo kad se budemo vraćale sa Lejlom. Znale smo da je bilo nemoguće da se dočepamo Lejlinog pasoša, jer ga je njen otac zasigurno stavio na neko skrovito mesto u kući, ili čak kod nekog od svojih prijatelja ili rodbine. Iako bi posledice putovanja s tuđim pasošem bile užasne kad bi nas uhvatili, bilo bi poželjno izaći iz zemlje pod lažnim imenom u slučaju da se digne uzbuna pa da libijska policija počne da traga za nama. S tim drugim pasošem mogle smo da dobijemo višestruku vizu, pa nikome ne bi bilo sumnjivo što putujemo po zemlji sa Lejlom kad je budemo uzeli.

Aerodrom u Tripoliju bio je haotičan i uzbuđljiv. Dopali su mi se ti mirisi i vrućina čim smo iskoračile iz aviona. U ovom delu sveta sam se osećala kao kod kuće, kao na nekim mestima gde sam doživela trenutke najvećeg uzbuđenja i oslobođanja u svojoj mladosti. Kad god bih stigla na neki ovakav aerodrom, osetila bih da je sve moguće. Zbog tog meteža sam se osećala živom. Dok smo prolazile kroz terminal sve vreme sam se osvrćala, pokušavajući da uočim gde su ljudi iz obezbeđenja, a gde kamere. Bilo je nemoguće utvrditi postoje li ikakvi sistemi za registrovanje ulazaka i izlazaka, i da li vlasti uopšte motre na decu koja se ilegalno izvode iz zemlje. Iako smo imale rezervisane avionske karte za tri dana kasnije, nisam bila uverena da ćemo moći da izađemo ovim putem. Pomislila sam da je Mahmud skoro sigurno bio u pravu i da će aerodromi biti prva mesta na koja će naši progonitelji da se obruše.

Bez obzira na naše detaljno planiranje, sve što se dešavalo od tog trenutka većinom se svelo na sreću i na instinkt. Meni

je instinkt govorio da će aerodrom biti prvo mesto do kog će stići obavest o Lejlinom nestanku i da će, kad se jednom nađemo u zgradi, biti teško odatle ponovo izaći ako nas prime. Počela sam da razmišljam kako bi bilo bolje ostati na otvorenom putu i prevesti se autom preko granice, ili čak pokušati preko mora, radije nego se vratiti u taj natrpani, klaustrofobični aerodromski kaos. Na aerodromu je svako uljez, što vlastima daje ogromnu prednost.

Kad smo se našle napolju na toplom, suvom, aromatičnom vazduhu, unajmile smo taksistu koji je pristao da nas odveze do gradića u kojem je živela Lejlina porodica. Bilo nam je važno da nađemo vozača koji bi bio spreman da nam pomogne, jer ćemo u nekoj fazi najverovatnije morati nekom da poverimo svoje namere. Znala sam da bi se mnogi Arapi automatski stavili na stranu muškarca u ovom sporu. Za nas bi bila katastrofa ako bismo izabrale nekoga ko bi nas potom izdao u poslednjem trenutku. Bilo je tu mnogo taksista među kojima smo mogle da biramo, svi su nam se obraćali istovremeno pokušavajući da nas ubede da su baš oni najbolji za taj posao, mada nisu imali pojma šta će sve taj posao podrazumevati. Morala sam odluku da donesem brzo, oslanjajući se samo na sopstveni instinkt u pronalaženju poštenog i saosećajnog lica. Prišla sam jednom čoveku za kojeg mi se učinilo da mu se može verovati, a svi ostali su se raspršili u potragu za drugim poslovima dok sam razgovarala s njihovim kolegom.

„Potrebno je da budete s nama nekoliko dana“, objašnjavala sam, „da nas vozite unaokolo.“

„U redu“, iskezio se, sav srećan i zadovoljan što mu se smeši nekoliko dana pristojnog posla.

„Koliko će to da košta?“

Nakon dužeg cenkanja, ugovorili smo dnevnicu od oko deset funti. To nam se nije učinilo mnogo, pogotovo što će nam auto od tada pa nadalje biti maltene dom, ali taksista je izgledao više nego zadovoljan. Noći smo provodile po hotelima, ali već u rano jutro bismo se vraćale u taksi, parkiran ispred porodične kuće Lejlinog oca. Meri je bila gotovo

sigurna da u njoj drže Lejlu. Taj taksi nije bio baš najudobnije moguće vozilo, stara kožna sedišta bila su pocepana i prekrivena lepljivim flekama. Unutra nije bilo klima-uređaja i snažno je zaudaralo na mešavinu goriva, oznojenih tela, ustajale hrane i duvanskog dima. Morali smo da sedimo uz otvorene prozore, što nije omogućavalo nikakav predah od vrućine.

Kuća je bila jednostavno zdanje od peščanih blokova, i očigledno nije bila dom bogatog čoveka. To mi je donelo olakšanje, ali i nije bilo iznenađenje u odnosu na ono što mi je Meri ispričala o svome mužu. Što je muževljeva porodica imala bolje veze, to je bilo verovatnije da će se brzo razglasiti nestanak deteta i da će vlasti odmah stupiti u akciju, a mi biti uhvaćene. Ovo nije ličilo na dom porodice koja je imala dobre veze, što bi značilo da nemaju dovoljno uticaja da podmite ili nateraju vlasti da brzo deluju.

Za početak smo mogle samo da sedimo i motrimo šta se dešava. Morale smo da utvrdimo dnevnu rutinu porodice, da bismo mogle da odlučimo koji je trenutak najpogodniji za napad. Nismo želele da dođemo u situaciju da vučemo Lejlu na jednu, a njeni otac ili baka na drugu stranu. Bilo je ključno da se ona ne uplaši i ne uspaniči ni za nijansu više nego što mora. Koliko god smo možda želele da uletimo tamo prvom prilikom, morale smo se obuzdati. Meri je morala da skriva lice da je neko iz kuće ne bi slučajno prepoznao, a obe smo nosile marame na glavama. Nadale smo se da niko ne bi dva-put pogledao dve pokrivenne žene u autu jer je izgledalo kao da prosto čekamo da nam se pridruže naši muškarci. Vozač se pokazao kao srećan izbor. Uskoro je saznao šta planiramo i odobravao je to svim srcem, ponavljajući iznova i iznova kako je svakom detetu potrebna majka. Činilo se da je spreman da istrpi koliko god je potrebno zamornog čekanja za tako pravedan cilj. Osetila sam olakšanje što me instinkt nije prevario kad je on u pitanju.

Presedele smo zajedno s njim ceo taj prvi dan, samo osmatrajući. Stigli smo pred kuću čim je izašlo sunce, dok su se ljudi tek budili i počinjali da izlaze na ulicu, a samo bi se

povremeno iz svog prenoćišta promolili poneki pas ili mačka, da se protegnu, zevnu i stresu sa sebe prašinu prethodne noći. Prvi znak da se nešto dešava bio je školski autobus, koji je promilio pored kuće u osam sati i zaustavio se na uglu ulice, nekoliko metara dalje. Neka deca su već bila unutra, a kroz prljave prozore autobusa mogli smo da vidimo samo njihove glave kako poskakuju. Vozač je zatrubio da bi porodici dao na znanje da je stigao. Nekoliko sekundi kasnije, Lejla je istrčala iz kuće u beloj haljinici, podižući prašinu svojim sandalicama dok je prelazila ulicu, pa se popela u autobus. Osetila sam kako se svaki mišić u Merinom telu zateže na sedištu iza mene, i njena ruka krenu prema kvaki na vratima kao da ju je vukla neka sila isuviše moćna da bi joj se mogla odupreti.

„Ne ovde“, rekoh joj oštro. „Ne još.“

Samo sam mogla da zamislim kako joj je. Ugledala je svoju kćer prvi put posle godinu dana. Sve što je želela bilo je da je uzme u naručje i obaspe poljupcima.

„Moramo da je pratimo do škole da vidimo šta se dešava na drugom kraju“, objasnila sam joj i ona je nemo klimnula glavom, a u očima joj se ogledala mešavina radosti i razočaranja jer je bila tako blizu svoje kćeri, a opet nije mogla da je zagrlji.

„Ako je sada ugrabimo, iz kuće bi mogli da čuju komešanje, ili bi vozač autobusa mogao da uđe u kuću i kaže im šta je bilo, a onda bi nam se oni odmah našli za petama. To moramo da obavimo negde drugde, da sebi damo što veću prednost. Bolje da je odvedemo iz škole.“

Primitila sam da nema telefonskih žica koje vode do kuće, što objašnjava zašto je Meri izgubila svaki kontakt s Lejplom otkako se ona preselila ovamo. I to je bilo dobro. To znači da bi neko morao lično da dođe iz škole i obavesti porodicu šta se dogodilo. A onda bi proteklo još neko vreme dok oni ne odu u policiju i naši opisi ne počnu da kruže naokolo. To bi nam dalo nekoliko sati da odmaknemo što dalje od njih.

Sve to mi je prošlo kroz glavu u tih dvadesetak minuta dok smo pratile autobus do škole, pretičući ga ili skrećući na par-

king svaki put kad bi zastao da pokupi još neko dete. Kada je stigao do škole, prišli smo na stotinak metara da vidimo šta će dalje biti. Činilo se da napolju niko od nastavnika ili drugog osoblja ne dočekuje decu, pa smo imale priliku da pridemo Lejli na toj kratkoj relaciji između autobusa i škole, a moguće je da niko ne bi ni primetio da je nema dok ne vide da nije na času. Ukazivala sam Meri na sve to, ali ona je bila zabavljena pokušajima da baci još jedan pogled na Lejlu, poslednji pre nego što devojčica nestane u zgradi.

Sedele smo ispred škole dok je trajala nastava, a vozač nam je donosio hranu i piće u pravilnim vremenskim razmacima. Htela sam da vidim da li u nekom periodu decu izvode napolje da se igraju ili prošetaju do neke druge zgrade, ali nisu izašli do kraja nastave, kada se autobus vratio po njih. Deca su navirala iz škole i bilo je nemoguće uočiti Lejlu u toj gužvi na stepenicama autobusa. Kad su svi napokon ušli, vozač je polako pokrenuo autobus za povratak, dok su mu brzine bolno škripale, a iz auspuha kuljao crn dim, i tada su se nastavnici vratili unutra. Naš taksista je upalio motor nekoliko sekundi kasnije i ubacio se u kolonu nekoliko vozila dalje od autobusa. Vraćao se istim putem kao i tog jutra, a mi smo ga pratili celim putem do kuće, parkirali se i gledali kako Lejla trči do vrata i sama ulazi u kuću. Meri se oteo mali uzdah, koji je izgleda bio mešavina zadovoljstva što vidi svoju kćer i tuge što mora da gleda kako joj ona još jednom nestaje iz vida.

Autobus se odvezao, ostavljajući nas u oblaku prašine i izduvnih gasova. Ostali smo tamo dok sunce nije zašlo da vidimo hoće li Lejla izaći da se igra sa drugarima na ulici ili poći nekom u posetu. Videli smo odrasle kako dolaze i odlaze, verovatno nakon posla, ali Lejla je ostajala unutra. Konačno, kad se spustio mrak i unutra se upalila svetla, zaključile smo da mirno možemo da je ostavimo na nekoliko sati i vratimo se u hotel da odspavamo.

Nijedna od nas nije dobro spavala te noći iako smo bile premorene. Nervi su nam bili napeti, i iznova smo pretresale svoje planove, kao da smo pokušavale da ubedimo jedna

drugu da će sve to uspeti. Na kraju smo zapale u isprekidan dremež, bojeći se da ne prespavamo. Ali to nije moglo da se desi.

Malo pre zore smo ustale, obukle se i spustile na ulicu, gde smo zatekle našeg vozača kako spava za volanom. Probudio se uz trzaj kad smo ušle i pozdravio nas širokim osmehom, pa nam je preko svog naslona prebacio kesu sa doručkom. Jele smo dok smo se vozili do kuće, ponavljajući proceduru od prethodnog dana. Sve se odvijalo po istovetnom šablonu, uključujući i ranojutarnje pojavljivanje pospanih pasa i mačaka. Isti vozač autobusa zaustavio se na istom mestu u isto vreme i na isti način zatrubio. Još jednom smo presedele ceo dan u kolima ispred škole, i potom se vratile pred kuću gde smo osmatrale i čekale, da nam se slučajno ne ukaže neka iznenadna a savršena prilika, ili da uočimo neku prepreku koju nismo predvidele. Sve se odvijalo tačno kao prethodnog dana.

Te noći, dok smo ležale u svojoj hotelskoj sobi i ponovo razgovarale, znale smo da moramo da donesemo odluku. Došlo je vreme za akciju. Naše povratne avionske karte bile su rezervisane za sutradan. Ako smo mislile da iskoristimo aerodrom za bekstvo, morale smo tačno da isplaniramo vreme, jer ako stignemo prerano, oni će imati vremena da obaveste vlasti na aerodromu, a ako stignemo prekasno, propustićemo avion i ostati zaglavljene ovde bogzna koliko dugo, na meti porodice i policije.

„Najbolje da je ugrabimo ujutru, kad krene u školu“, rekla sam. „Tada okolo ima najviše ljudi pa niko neće ni primetiti još dve žene. Moguće je da škola čak i ne obavesti porodicu da Lejla nije tu, možda će pretpostaviti da je ostala kod kuće jer je bolesna.“

Meri je i sama bila poput deteta te večeri, toliko je bila uzbuđena na pomisao da bi mogla držati Lejlu u svom naručju za samo nekoliko sati. Ni te noći nije bilo mnogo izgleda za dobar san.

Trećeg dana smo opet u ranu zoru bile ispred kuće u tak-siju, gledale kako se komšiluk budi i počinje svoj dan. Meni se u stomaku prevrtalo od nervoze, ali sigurna sam da se Meri osećala još gore. Nijedna nije mogla ni da pogleda hranu koju nam je vozač veselo dodao. Sve se odvijalo isto kao i prethodna dva dana, i istim putem smo pratile autobus do škole. Ali čak se i naš inače pričljivi vozač ućutao, svestan da se upušta u nešto opasno. Odlučila sam da mu kažemo tačno šta planiramo da uradimo, da ne bismo rizikovale da se uspaniči i odveze se usred otmice. Klimnuo je u znak razumevanja i od tog trenutka bio je neobično tih i zamišljen. Još uvek nisam bila sigurna da ga u poslednjem trenu neće izdati hrabrost, ali nisam mogla da učinim ništa više. Uz malo sreće, valjda neće rizikovati da izgubi sav novac koji je zaradio za ova tri dana time što bi se odvezao i napustio nas u poslednjem trenutku.

Osećala sam se kao da se spremam da opljačkam banku, ali znala sam da je to što planiramo ispravno. Majku nikako ne bi trebalo odvajati od njenog deteta, govorila sam sama sebi. Možda kršimo zakon, ali činimo to iz humanih razloga. Bacila sam pogled na Meri dok smo se vozile, a ona je izgledala izbezumljeno, na ivici da vrišti od napetosti dok je autobus vijugao sporednim uličicama kupeći drugu decu, pa potom izlazio na periferiju i vozio dalje do sledećeg naselja. Nadala sam se samo da Meri neće izgubiti živce i sve upropastiti. Bilo je trenutaka kada bih, gledajući je, pomislila da će se svakog časa onesvestiti.

Kada se autobus parkirao ispred škole, Lejla je izašla kao i obično. Mi smo stali odmah iza, van dometa vozačevih retrovizora. Stisnula sam Meri ruku.

„Vreme je“, rekla sam. „Hajde da to uradimo.“

Nije oklevala. Iskočila je iz auta ispred mene, i potrčala prema devojčici u beloj haljinici. Veo joj se vijorio na vetru, otkrivajući joj lice, a ruke joj behu ispružene. Lejla se okrenula od drugarice s kojom je razgovarala i ugledala majku kako trči prema njoj. Ispustila je svoje knjige i potrčala joj u zagrljaj. Meri je podigla Lejlu u naručje i izgledalo je kao da čitavu već-